

Татяна Астарджиева / Tatyana Astarzhieva

ВОЕННАТА ДИКТАТУРА – АЛТЕРНАТИВА НА БЕЛИТЕ ГЕНЕРАЛИ ПО ПЪТЯ КЪМ ДЪРЖАВНО УСТРОЙСТВО НА РУСИЯ

Military dictatorship – The alternative of the White Generals on their way to the Civil Politics of Russia

Summary: Among the chaos and anarchy of 1917, Russia formed counterrevolutionary forces with leaders generals – Kornilov L. D. and M. V. Alexeev. The proclaimed white idea involves protecting the homeland, preserve its integrity and greatness, creating efficient army, introducing order in the country, victory over the Bolsheviks and the convening of a Constituent Assembly. Already in 1917 the white generals elected military dictatorship for the tasks. With the choice of Admiral Al. V. Kolchak for adictator, are seeking ways for their realization. In the article is used advanced Russian studies, which concludes that military dictatorship is the alternative to white generals to achieve the ultimate goal – defining the politics of Russia.

Key words: military dictatorship regime, army, alternative, white idea, Constituent Assembly, polity.

Събитията от 1917 г. в Русия са изпълнени с термините хаос, разруха, глад, насилия, терор, братоубийства, трагедия. Февруарската революция от 1917 г., абдикацията на царското семейство, съставянето на Временно правителство и на Съветите, връщането в страната на В. И. Ленин, обявяването на Русия за република, недоволството на населението имат своя логичен завършек на 25 октомври. Дори някои съвременни руски автори поставят знак за равенство и представят февруари и октомври като един цялостен процес. Коренно различният икономически и обществено-политически строй е непознат, далечно се различава от очакваните демократични промени и задълбочава напрежението сред руските маси.

Публикацията представя един по-различен ъгъл от възгледи относно избора на белия генералитет за въвеждане на военна диктатура в Русия през 1917–1918 г. до свикването на Учредително събрание. Алтернативата е представена като временен режим на управление на белите, който ще гарантира изграждането на руската държавност.

* * *

Участието в Първата световна война е поредното изпитание за Русия в самото начало на ХХ в. Разстроена е икономиката, разрушенията са значителни,

загиналите и осакатените са милиони, увеличават се пустеещите земи. 1917 година е революционна за Русия. Компрометирането на царското семейство и неговото обкръжение в очите и на най-близките приятели, както и сред управляващите, логично довежда до акта на отказ от престола. Абдикацията на Николай II и съставянето на Временно правителство, което настоява руският народ да продължи участието си в световния конфликт, допринасят обществото да се раздели на противници и привърженици на съюзническите задължения. Временното правителство няма потенциала да се справи със сложната обстановка и да реши неотложни въпроси. В допълнение, световното противопоставяне преминава в граждански сблъсък. Противниците на новата власт и недоволните от проваленото Учредително събрание се организират в правителства и армии, целящи премахването на большевиките от държавното управление. Оформят се два основни противоборстващи лагера – от една страна, Съветът на народните комисари и Червената армия, а от друга – белите армии и правителства. Обществото е разделено, а страданието сред обикновените руси нараства.

В Русия Гражданската война се обуславя от дълбоките социални, икономически, национални и политически противоречия в обществото, които не се създават отведнъж, в началото на XX век, а корените са скрити в предходните векове. Историческите предпоставки за Гражданската война се намират в състоянието на руското общество преди февруари 1917 г. – обостряне на социалните различия, нежелание на самодържавието да довърши реформите, бездействие на политическите партии относно провеждане на промените и липса на стабилизиране на обстановката след края на императорския период.

След Февруарската революция и абдикацията на Николай II в Русия открито се наблюдава несъгласие с действията на Временното правителство, в това число и към желанието му да продължи участието на страната в Първата световна война до победен край. Довчерашните възпитаници на имперските военни училища са възмутени от случващото се в редовете на руската армия, особено осезаеми в последните две години от конфликта. Задълбочаващите се процеси на деморализация, дезертъорство, продължителната умора и напрежение по фронтовете, както и разочарованието от бездействието на Временното правителство през 1917 г., настройват офицерите да заемат позиция, различна от тази на управляващите. Благоприятна почва за разрушаване на стария ред представлява създадената поради „дългата и тежка борба, от липсата ...на работна ръка и от увеличаващата се мизерия сред масите“ обстановка¹.

Започналата промяна в редовете на монархическата армия е необратима. Издадената на 1 март Заповед № 1 за унищожаване на чиновите, ордениите, отличията, въведените нови правила допълнително нагнетяват обстановката сред офицерството. Изпълняващи воинския си дълг, на различни високи постове, бъдещите т. нар. бели генерали са възмутени от действията на управляващите и развала в армията. Много по-дълбоко изследва проблемите Николай Стариков

в книгата „1917. Разгадка „русской“ революции“, където посочва Керенски и неговите съучастници за основни рушители не само на армията, но и на страната².

През юли 1917 г., след опит от страна на болшевиките да заемат властта и след обвинения към Ленин в шпионаж в полза на Германия, Временното правителство обявява в Петроград военно положение. Забранени са демонстрациите, събранията и шествията, възстановяват се военно-революционните съдилища и смъртното наказание на фронта, направен е опит за дисциплиниране на фронта.

На 18 юли на поста върховен главнокомандващ, заедно с генерал А. А. Брусилов, е назначен широко популярният сред офицерството генерал Л. Г. Корнилов. Два дни преди абдикацията си Николай II подписва указ за замяната на командващия Петроградския военен окръг С. С. Хабалов с Л. Георгиевич. По ирония на съдбата, той става първият революционен генерал и на него се предоставя изпълнението на постановлението на Временното правителство относно ареста на царското семейство. Определенията за политическите възгледи на Корнилов варират от „революционен февралист“ до монархист, от опитен военен до „примитивен“ политик, но винаги са съпроводени с определението искрен патриот. По-вероятно е, че до февруари 1917 г., както останалите офицери, генералът е поддръжник на съществуващия строй. Отношението му към монархията ген. Н. Н. Головин сравнява с „революционните маршали“ на наполеонска Франция³.

На 24 юли Лавър Георгиевич издига ген. А. М. Кримов за командир на Петроградския гарнизон. Корнилов приема, че единственият изход от анархията е диктатурата и нарежда на Кримов при очакваното от болшевиките настъпление да заеме столицата, и разгони Петроградския съвет. Генерал Л. Г. Корнилов участва на заседание на Съвета на министрите. Изказва мнение, че в града се организира въоръжена демонстрация на войските против правителството и предлага неговите отряди да я прекратят. Предвижда се акция, организирана от разделената на три групи армия на Корнилов да настъпи към столицата. За разлика от ген. Алексеев, политическите въпроси, които занимават Л. Корнилов, датират още от времето, когато той изпълнява длъжността Върховен главнокомандващ. Вниманието му по тях се засилва през месеците юли-август 1917 г. в споровете с А. Керенски. Същността на корниловската програма се отнася до три основни положения: въвеждането на смъртното наказание в тилните части; дисциплиниране на армията; милитаризиране на транспорта и заводите⁴. В създалите се условия на разпадане на армията върховният главнокомандващ се стреми да съсредоточи максимално пълномощията на длъжността. Той говори, че „поема цялата отговорност пред собствената си съвест и пред целия народ“⁵. От този момент, Л. Георгиевич започва да обмисля сериозно въвеждане на военна диктатура като единствен начин за спасение на положението.

При срещата в Зимния дворец на 3 август Корнилов предлага на министъра законодателни промени, но Керенски отказва. Срещу идеята на Корнилов се оформя кръг от противници, сред които са Г. Львов и А. Ф. Керенски.

Програмата на Л. Корнилов е изложена в докладна записка и произнесена на 10 август на провелоето се в Петроград заседание на правителството. Обосновани са укрепването на войнската дисциплина, възстановяване на авторитета на офицерството, както и контрол върху комитетите и комисарите. Изказва се идеята за твърда решимост и последователност при незабавно въвеждане на указаните мероприятия⁶. Корнилов не е единственият, поставящ проблема за решение. Присъстващият на заседанието, главнокомандващ на Черноморския флот, адмирал Ал. В. Колчак споделя своите позиции, които са в подкрепа на Корнилов и преценява управляващите като защитници на родината, но и изразява съмнения относно тяхната подготовка. Колчак се опитва да убеди членовете на Временното правителство и особено неговия лидер А. Ф. Керенски, че в борбата с анархията не са достатъчни пламенни речи и редът в страната може да се възстанови само със сила: „Ние не можахме да се договорим за нищо, тъй като стояхме на съвършено изключващи се точки на зрение“⁷. Изказването на бъдещия адмирал само по себе си е доказателство за съществуващите различия в управляващите среди. Осъзнато е, че осъществяването на програмата зависи от правителството и лично от министър-председателя.

На провелоето се в Москва от 12 до 15 август Държавно съвещание Л. Корнилов отново поставя акцент върху провала в армията и нуждата от дисциплина. Присъстващият генерал М. В. Алексеев се изказва в полза на независимите действия на армията от комитетите, за уважението към офицерството, Маклаков от своя страна защитава свободата на действие на правителството, а от името на казаците, Каледин призовава за отстраняване на лявата политика от армията, за възстановяване на реда, властта на командирите и обединението на фронта и тила. Изказванията довеждат до съвпадения и са в унисон с докладната записка на Л. Корнилов.

В. Ж. Цветков пише: „възможно е от Корнилов да се е очаквало повече“⁸. Влакът на главнокомандващия се превръща в своеобразно място за разискване на инициативи и политики. Новото обръщение към генерала е „вожд“, на когото се разчита да спаси Русия. Сред поддръжниците на Корнилов са Родичев, Милюков, Путилов, Алексеев, Савич, Родзянко и др. По инициатива на последния се състои частно събрание на бивши членове на Държавната дума с участие на кадети, октябристи и представители на Съюза на офицерите. Те категорично подкрепят Корниловата програма. Макар че разговорите са определени от Савич като наивни и необмислени, Милюков и княз Г.Н. Трубецкой изразяват предпочитания към военната диктатура, но с подкрепата на широките маси. Корнилов от своя страна подчертава необходимостта от сътрудничество между командване и правителство.

На 20 август започва обсъждането на възможностите за обновяване на кабинета. Един от проектите се отнася до военна диктатура на върховния главнокомандващ, като за длъжността се коментират имената на Керенски и Корнилов. Поради недемократичност вариантът е отхвърлен. Вторият проект се отнася до съставяне на коалиционно правителство, т. нар. Съвет на народната отбрана, предвиждайки чрез него страната да свика Учредително събрание. Най-подходящ се оказва третият проект – Директорията, т.е. малък военен кабинет начело с Керенски.

В момент, когато започва организация срещу евентуално болшевишко въстание в столицата, Керенски и Лвов решават, че Корнилов подготвя военен преврат. На 28 август се състои извънредно заседание на правителството. Преценявайки, че властта постепенно се изплъзва, в края на август А. Ф. Керенски обявява Корнилов за метежник и го отстранява от поста. Нещо повече – министър-председателят търси подкрепата на демократичните партии в защитата против евентуална военна диктатура. Действията на Керенски стават непосредствен повод генералът да произнесе тежки думи за управляващите:

„...Настана часът, в който да се притечете в помощ на Родината. Обвинявам Временното правителство за нерешителност на действията, в неумение и неспособност да управляват, за допускането на германците да господстват в нашата страна...; освен това обвинявам някои членове на Правителството в пряко предателство на Родината и ще приведа доказателства за това: когато на 3 август бях на заседание на Временното правителство в Зимния дворец, министър Керенски и Савинков ми казаха, че не трябва да се говори, тъй като сред министрите има съмнителни хора.

Ясно е, че такова Правителство води страната към гибел, че на такова Правителство не трябва да се вярва и заедно с това не може да спаси нещастна Русия... когато вчера ми поискаха оставката от длъжността на Върховен главнокомандващ... аз се отказах от такова искане... Няма да се подчиня на разпорежданията на Временното правителство и заради спасението на свободна Русия ще тръгна против него и против безотговорните негови съветници, които продават Родината... заявявам, че нищо не искам, освен съхранението на велика Русия и се кълна да водя народа по пътя на победата над враговете до Учредителното събрание, на което сам той ще реши своята съдба и ще избере режима на новия си държавен живот...“⁹.

Изявлението на генерала подчертава стремежите му. От една страна, отказът му да предаде поста на върховен главнокомандващ доказва, че алтернативата е военна диктатура с цел оздравяване на реда в страната. От друга – Корнилов определя заветната цел – съхраняването на Русия, на нейното величие, но по пътя на борбата и победата до достигането на избори за Учредително събрание. Генералът не прогнозира бъдещото държавно устройство на Русия, а предпочита демократичния избор.

Важно е да се отбележи, че изследователят Г. З. Йоффе прави уточнението, че зад личността на генерала не стоят никакви партии, а ген. А. И. Деникин твърди, че „Корнилов нито е социалист, нито реакционер“¹⁰.

Думите на Корнилов, които се отнасят до: „... ще тръгна против правителството и против безотговорните му съучастници, които ще предадат родината“¹¹ се смятат за повратен момент в оформянето на двете противоборстващи сили – Временното правителство и генералите от „старото“ поколение. Ю. И. Грицкий констатира, че след т. нар. Корниловски метеж ръстът на контрареволуционното движение значително се увеличава¹². Контрареволуционните сили се вливат в по-късно сформираното бяло движение.

След дръзкото изказване генералът е арестуван и отведен в затвор. Възгледите му са продължени и намират израз в т. нар. „Политическата програма на генерал Корнилов“.

За да повиши авторитета на управляващите кръгове, на 1 септември Керенски обявява Русия за република, начело с петчленна Директория.

Заемането на властта от болшевиките на 25 октомври 1917 г. застава противниците на Съветите да организират отряди и да започват настъпление. Антиболшевишки редици тръгват към Москва и Петроград. На 29 октомври започва настъплението на казашките части на П. Н. Краснов към столицата.

На 2 ноември 1917 г. в Новочеркасск се образува Алексеевска организация под ръководството на генерала от пехотата и бивш върховен главнокомандващ М. В. Алексеев. Основателите на първото обединение на висши офицери поставят началото на бялото движение, което си поставя за цел да възстанови руската армия и руската държава, да доведе войната със съюзниците до победен край и да отстрани новата власт. От своя страна, болшевиките ги определят като контрареволуционери и съвсем условно им приписват белия цвят. Няколко седмици по-късно към организацията се присъединява ген. Л. Г. Корнилов. През месеците ноември – декември 1917 г. в Южна Русия се концентрират около 20 хиляди офицери. Официално организацията получава наименованието Доброволческа армия на 27 декември, във връзка с прочетената декларация, написана от Б. В. Савинков и редактирана от П. Н. Милуков. В първите действия на бялата войска против Червената гвардия се включват донските части на ген. А. М. Каледин.

Решаването на държавните, националните и социалните проблеми в Русия се отлага до свикване на Учредителното събрание. Целта е да бъдат спрени анархията, произволът и антируската политика на новите управляващи. Събралите се в Южна Русия защитници на бялата идея стават основоположници на бялата борба. Това са ген. М. В. Алексеев, ген. Л. Г. Корнилов и ген. А. М. Каледин. Безспорните качества на храброст и честност към подчинените отвеждат Л. Корнилов на ръководен пост в организацията. Фактическото командване на Доброволческата армия е поето от него, а ген. Алексеев се заема с преговорните отношения със съюзниците и обичайните дейности на финансов министър.

През осеммесечното управление Временното правителство забравя отстояването на интересите на Русия. Един от първите деятели, който обръща внимание в своите записки на изчезващото понятие „Родина“, е бившият Върховен главнокомандващ ген. М. В. Алексеев. Изследователят Н. Н. Рутич дори добавя, че забележката на генерала може да се разгледа като причина за създаването на Доброволческата армия и основанието да се служи докрай на Родината, на Русия¹³.

Взгледите на В. М. Алексеев са отразени в писмото му до ген. Д. Г. Щербачев от 13 август 1918 г. Те се основават на принципите за възраждане на единна и неделима Русия, възстановяване на нейната територия и самостоятелност, въвеждане на ред и безопасност за всички граждани, възможност да се пристъпи към труд, за да се възстанови престъпно разрушената държавност и народното стопанство и съхрани националното богатство от понататъшно разхищение¹⁴. Изказаните идеи се превръщат в основни цели и задачи на Алексеевската, а след това и на Доброволческата армия. Според ген. Алексеев в началния етап не може да бъде избран определен политически ход, но преценявайки, че няма друга форма, която да обезпечи целостта, единството и величието на страната е необходимо установяване на конституционна монархия. Следователно, основателят на бялата идея е привърженик на монархическото управление. Оттук произтича и общото схващане на мнозина автори, че бялото движение е реакционно и монархическо. Едновременно с това, цялата дейност на ген. Алексеев обаче свидетелства за категоричната липса на реставрационни мерки и по-вярно ще е да се говори за установяване на свободна и демократична Русия. Останалите бели водачи предвиждат осъществяването им да бъде постигнато чрез „преходно управление във вид на военна диктатура на едно лице, а не на повече...“¹⁵.

В продължение на една година след Октомврийската революция по цялата територия на Русия се създават правителства и армии, противници на новата съветска власт. Следващите действия, декларации и речи, произнесени от средите на белите представители, независимо от коя част на руската територия произтичат, се характеризират с отсъствие на каквито и да било стремежи за възраждане на стария ред. Неосъществената идея от лятото на 1917 г. относно военна диктатура отново излиза на преден план през ноември 1918 г.

В нощта на 17 срещу 18 ноември офицерите от казашките части на Волков и Красилников извършват преврат и свалят Директорията в Омск. Установена е военна власт, която трябва да поведе борбата против болшевиизма.

Някои от изследователите на събитията, напр. А. Кручинин¹⁶, използват термина преврат съвсем условно. Причината се корени във факта, че във военните среди вече е назряло недоволство срещу правителствената криза. Сред мотивите за подобно твърдение се нареждат и: липсата на заплаха към живота на арестуваните, фактът, че от петимата членове на Временното общо-

руско правителство в Омск трима са на свобода, непосредствено след ареста нищо не се променя без заявката на неговия председател Вологодски, че Директорията повече не може да управлява, и още, че решението около положението на властта тепърва предстои. Важно обстоятелство е, че единодушно е решено цялата власт да премине към Съвет на министрите. От своя страна Съветът възнамерява да предаде властта на избрано лице – диктатор.

Проф. П. Н. Базанов също счита, че използването на понятието преврат е съвсем условно и се появява в емигрантския социалистически печат. В интервюто си изследователят отрича съществуването на преврат и говори за техническа промяна на длъжностите¹⁷. Като доказателство привежда факта, че в правителството има присъствие на десни социалисти, а за кмет на град Омск е назначен Дмитрий Густов (меншевик), а самите монархисти не постигат никакви резултати в Гражданската война.

Трябва да се отбележи, че т.нар. „бели“ съвсем не са единна маса, левият им фланг е представен от представители на старата Народно-социалистическа партия. При Деникин на юг и Юденич и Миллер на север техният брой дори е по-висок. Затова съставът на белите е разнообразен – от монархисти, поддържащи самодържавния строй, до републиканци, военни и разните видове социалисти. Общата им идея е концентрирана около идеята за велика, неделима и единна Русия. По тази причина те говорят на един език – за „бяла Русия“. Оттук произлиза и схващането за невъзможно отделяне на различните националности и отричане на федеративната структура на страната. Идеята за велика, единна и неделима Русия и пристъпването към нейното осъществяване затваря пътя за каквито и да са маневри на различни лидери, дори и тези, които се стремят към властта.

Изброените причини говорят за необичайност на преврата, тъй като властта преминава към временен кабинет, а метежниците остават приемници.

Самият Ал. Василевич научава за извършения преврат в 4 ч. след разговор по телефона с Вологодски. Арестувани са Н. Д. Авксентев, В. М. Зензинов, заместникът на Авксентиев А. А. Аргунов и Е. Ф. Роговски. Министър-председателят Вологодски свиква спешно заседание на Съвета на министрите. От петимата членове на Директорията остават само Вологодски и Болдирев. Взето е решението Съветът на министрите да поеме пълната власт в свои ръце, а след това управлението да се предаде на военно командване. Според приетото „Положение за временното устройство на властта в Русия“ властта се предава еднолично на избрано лице, диктатор, наречен върховен управител и на Съвет на министрите¹⁸. Това управление е временно и цели да доведе страната до победа над съветската власт и да организира свикване на Учредително събрание.

На свиканото извънредно заседание се обсъжда съдбата на арестуваните, но се оказва, че никой не знае къде се намират представителите на Дирек-

торията. Поставя се въпросът за отношението на министрите към ареста. Разграничават се няколко мнения. Според първото арестът няма особено значение, тъй като трима от членовете – Вологодски, Виноградов и Болдирев, са на свобода, а това е повече от половината от състава на Директорията. Второто – че според извършения преврат Директорията не може да остане на власт, а трябва да премине към Съвета на министрите. Третото мнение е, че отпада властта на Директорията, тъй като самите арестувани не са успели да противодействат и затова трябва да предадат пълномощията си. Веднъж арестувани, те спират да са на власт¹⁹.

Ал. В. Колчак е запознат с идеята за еднолично управление и дава своето съгласие. Той изказва мнение, че е необходимо при настоящите условия да се запази онова, което е достигнато. Според Колчак, Болдирев трябва да запази поста на главнокомандващ и вероятно на него трябва да се предаде властта. Поради скорошното пристигане и непопулярност на бъдещия адмирал, последният първоначално не приема предложението.

Набързо свиканото заседание е напуснато от Виноградов. Единственият, който остава от състава на Директорията, е Вологодски, тъй като Болдирев се намира на фронта. Решението за военна диктатура се налага от само себе си, а против се изказва единствено министърът на търговията Шумиловски. Възражението му е против диктатурата, но при избора Шумиловски гласува за Александър Васасилиевич. Всички останали министри се оказват привърженици на единовластието. Предвижда се да се избере военно лице, което да обедини гражданската и военна власт.

Превратът, извършен в Омск, често се определя като кадетско-монархически. В дневника си В. Н. Пепеляев отбелязва, че именно те, кадетите, носят отговорност за преврата, и с него свързват своя дълг за укрепване на властта²⁰. Трайното обвързване и обвиненията към А. В. Колчак в полза на монархическото устройство на Русия се основават на участието на монархисти в преврата. Осъществяването на времената върховна държавна власт от Ал. Колчак започва от 18 ноември 1918 г. Не трябва да се пропуска фактът, че дейността му е в тясна зависимост от Съвета на министрите.

Веднага след преврата адмиралът издава заповед, разкриваща основните направления на новата власт: *„Приемайки кръста на тази власт в изключително трудните условия на Гражданска война и при пълно разстройство на държавните работи и живот, обявявам, че аз няма да тръгна по пътя на реакцията, нито по гибелния път на партийността. Главна цел ще е създаването на боеспособна армия, победата над болшевиките, и установяване на законността и порядъка“*²¹.

Първото интервю на върховния управляващ пред журналисти е с дата 28 ноември 1918 г. Организиран е прием за представителите на вестниците „Сибирская речь“, „Заря“, „Слово“, „Вестник Временого правительства“. На срещата адмиралът мотивира причините за приемането на властта, задачите,

които си поставя, и възгледите си: „Когато се разпадна Общоруското Временно правителство, и на мен ми се наложи да приема цялата пълна власт, аз разбирах с какво трудно и отговорно бреме се захващам.

Аз не исках властта и не се стремях към нея, но обичайки родината, не смеех да откажа, когато интересите на Русия изискваха аз да застана на чело на управлението.

Моментът, който сега преживяваме е от изключителна важност. Русия е разпокъсана, стопанството разрушено. Няма армия... и продължава гражданската война, в която в братоубийствени сражения умират хиляди нужни сили, които биха допринесли огромна и неоценима услуга на Родината.

Аз няма да се спирам на причините, довели до разпад на властта на Временното правителство, но не трябва да има съмнение, че аз не се явявам самозванец или дори окупатор на властта и искам да напомня при каква обстановка ми бе предадена властта.

...в съгласие с наличните членове на Временното правителство, Съвета на министрите прие цялата пълнота на властта, която след това със специален акт, извършен от същия Съвет на министрите, бе връчена на мен.

Предаването ѝ е мотивирано от тежкото положение на държавата и от нуждата властта, военна и гражданска, да се съсредоточи в ръцете на едно лице.

Това е необходимо за нашите военни, международни успехи; жизнено необходимо за водене на твърда и решителна вътрешна политика, нещо което съсипе коалиционната директория с нейното бездействие в борбата с различните течения и полувенчати решения...

Наричат ме диктатор.

Нека е така – не се боя от това определение и помня, че диктатурата от древността е републиканско учреждение...

Казах, че няма да тръгна по пътя на реакцията, нито по гибелния път на партийността. И това свое обещание ще оправдая не с думи, а с дела.

Аз сам бях свидетел колко гибелно се отрази старият руски режим... и няма да се стремя отново да се върнат тежките дни от миналото и да реставрирам всичко онова, което народа признава за ненужно.

...в наши дни държавата може да се развива единствено на демократична основа...

Редът и законът в моите очи са неизменни спътници... Ще приема всички мерки, с които разполагам по силата на извънредните си пълномощия, за борба с насилието и произвола. Ще се стремя да възстановя правилното функциониране на държавния живот ..., така грубо и дръзко нарушено от предателската ръка на большевиките.

...само унищожението на болшевизма може да създаде условия за спокоен живот...; след изпълнението на тази тежка задача отново всички можем да помислим за правилното устройство на нашата държава.

Обстановката, в която се намираме, застава мен и моите помощници да съсредоточим цялото си внимание преди всичко върху създаването на силна боеспособна армия. Това е нашата първостепенна задача.

Без армия няма държава; без армията не съществува възможност да се защитава достойнството и честта на родината... Ако интелигенцията се явява мозъкът на страната, то армията е източник на нейната сила и защитеност.

Друга близка задача, свързана с армията – това е съгласието с останалите държавни образования, които се стремят да се освободят от болшевиките...

В резултат на обединителния процес в Русия вече ще се поставят въпроси, вълнуващи различните обществени кръгове, а именно – какво ще е управлението, което ще се установи в Русия.

Веднъж създадени нормални условия на живот, при които ще се спазва законността и реда в страната, ще може да се пристъпи към свикване на Национално събрание.

Аз избягвам да наричам Националното събрание Учредително, тъй като последното твърде много се компрометира. Опитът да се събере Учредително събрание в дни на криза, дава твърде едностранен състав. Вместо Учредително събрание, е свикано партийно, което заявява „Интернационал“ и е разпръснато от матросите. Повторението на този опит е недопустим.

Затова аз говоря за свикване на Национално събрание, където в лицето на своите избрани представители народът ще установи формата на държавното управление, съответстващо на националните интереси на Русия.

...Работата по възраждането на Русия е огромна. Тя е непосилна за един човек.

Ако аз съм безумец, ще се замисля да я изпълня еднолично. Но не, цялата трудна работа ще изпълнявам в пълно единство със Съвета на министрите и съм дълбоко убеден, че нашите намерения ще срещнат доверието и поддръжката на цялото население. В това ме убеждават стотиците приветствени телеграми, искрени и горещи, които получавам сега от всички краища на Сибир“²².

По примера на ген. Алексеев, адмирал Колчак поставя на първо място възраждането на Русия и възстановяването на реда в нея, съставяне на армия и изгонването на болшевиките. Едва след това е заговорено за свикване на ново, некомпрометирано събрание, което временният Върховен управляващ

нарича Национално. Адмиралът разчита именно събранието да определи бъдещото устройство на страната.

Прави впечатление, че през цялото време на управлението си Ал. Колчак говори за свикване на Национално събрание или Земско събрание като условие за възстановяване на руската политическа система.

Според А. В. Смолин, А. В. Колчак е монархист и верен служител на съществуващия самодържавен строй, а промяната на политическата му ориентация се свързва със събитията от февруари 1917 г., предпочитайки обаче военната диктатура и въвличането на армията в управлението на страната²³.

Изследвайки преврата от 18 ноември и обявяването на политическите задачи, Г. Йоффе сравнява, от една страна, безпощадната борба с болшеvizма, а от друга посочва, че именно тя ще доведе страната до ред и законност, с което упреква Върховния управляващ в твърда и безпощадна власт²⁴.

Потвърждение за настроенятия, вълнуващи Колчак през март 1917 г., е следното изказване: *„Аз приветствах промяната в правителството, считайки че властта ще е на народа... Затова, когато господарят се отрече, беше ясно че монархията е паднала и връщане назад няма...“*²⁵. В. П. Слободин отбелязва, че Дж. Бринкли в статия, посветена на бялото движение, обръща внимание на факта, че нито Деникин, нито Колчак си поставя реакционна цел за реставрация на стария режим. Съставеното Временно правителство дава нови надежди на Ал. Василиевич, тъй като предходната власт не е в състояние да доведе войната до победен край и да въведе демократични реформи в страната. Нещо повече, прави впечатление, че след заемането на поста Върховен управляващ, адмиралът точно преповтаря възгледите на основателите на бялото движение Алексеев и Корнилов.

В своя труд Л. А. Суетов, привежда доказателства, че съветската историография е тази, която популяризира идеята, че белите се борят за възстановяване на буржоазно-помешчическия строй и техният, режим се явява военна диктатура на буржоазно-помешчическата контрареволуция²⁶. Подобно схващане е грешка, тъй като никое бяло правителство не се стреми да върне монархическия режим, а белият генералитет обещава Учредително събрание, което от своя страна да избере държавното устройство на Русия. В допълнение трябва да се отбележи, че белите са алтернатива на съветската власт, която не се стреми към връщане на миналото. Издигнатите лозунги на А. И. Деникин „Велика, единна и неделима Русия“, както и по-късно на Н. Врангел „За Русия и за свободата“ подкрепят подобна теза.

* * *

Промените, които настъпват в редиците на руската армия през 1917 г., принуждават част от представителите на имперското войнство да апелират в защита на реда, който ще е гарант за следващ успех на бойните полета.

Въпреки желанието от страна на генералитета да бъдат предприети незабавни мерки, Временното правителство не се отзовава. Отношението на Временно управляващите към началниците по бойните полета се определя като „недружелюбно“²⁷. От друга страна, генералите се отличават със своя военен опит и преданост към родината – качества, възпитани в имперските военни училища. За противодействие срещу анархията и хаоса в редиците на армията, както и срещу бездействието на Временното правителство, част от висшия военен състав започва да обмисля вариант за преврат.

Съществуващата разруха в Русия през 1917–1918 г. на всяко ниво от обществено-политическия живот налага сред някои слоеве от руското офицерство да се избере временен режим на диктатура, като водачите декларират решителност да предадат бъдещето на Русия да се разгледа от Учредително събрание.

Белият генералитет дава приоритет на едноличната власт над колективната, както и на военната над гражданската²⁸. Той не защитава класови, съсловни или партийни интереси. Негово верую е делото за Русия, за Родината, за руската държава. Зад т.нар. бяла идея са поставени гореизложените ценности. Достигането им ще открие пътя към Учредително събрание, което ще се произнесе по въпроса за държавното устройство.

Генерал Корнилов започва да обмисля въвеждане на военна диктатура като единствен начин за спасение на положението. След съвещанието, на което се доказва слабостта на правителството, кръгът около генерала започва да обмисля идеята за военен преврат. Дори френският вестник „Ле журнал“ пише, че „Русия се нуждае от един държавник. Керенски ни даде само илюзията за такъв, Корнилов изглежда по-способен...“²⁹.

Ако в края на август 1917 г. Лавр Корнилов говори за еднолично управление и диктатура, ген. Алексеев поставя акцент върху родината. Възгледите и на двамата се преповтаря в изявленията на адмирал Колчак. Често използваните обвинения в монархизъм са неоснователни, тъй като се цели на първо място възстановяване и обединение на родината, възраждане на боеспособността на руската армия, въвеждане на ред и законност и провеждане на избори за Учредително събрание. Може да се твърди, че се открива последователност в действията и възгледите на белите военначалници. Военната диктатура е реализирана през ноември 1918 г., когато за диктатор е избран Ал. В. Колчак. Тя до известна степен се различава от класическия модел, а целите, които преследва са изцяло обвързани с името на родината.

Времевата дистанция от събитията довежда до изводи, които до известна степен обуславят нуждата от военна диктатура сред хаоса и анархията на 1917–1918 г. в Русия. Години наред съветската историография налагаше тезата за режим на бялото офицерство, който е недемократичен, а от друга страна, беше явен защитник на достиженията на Октомврийската революция. Не може

да се твърди с категоричност какво би произлязло от подобен режим при победа на бялото движение над съветската власт. В историята не е необходимо да си служим с предположения. Със сигурност обаче в декларираните заявления на генералите Корнилов и Алексеев, както и на адм. Колчак, се говори за преминаване към диктатура от смесен тип, която според тях е верният път за намиране на формулата за държавно устройство на Русия. Вариантът е достигнат през ноември 1918 г., но загубата на бялото движение в Гражданската война не позволява реализирането на бялата идея.

БЕЛЕЖКИ/NOTES:

- ¹ Държавен военноисторически архив (ДВИА), ф. 2, оп. 1, а.е. 61, л. 210.
- ² **Стариков, Н.** 1917 Разгадка „русской“ революции. С. Петербург, 2014, с. 81.
- ³ **Цветков, В. Ж.** Лавр Георгиевич Корнилов. – Вопросы истории, 2006, № 1, с. 55–84.
- ⁴ **Пак там**, с. 55–84.
- ⁵ **Пак там**, с. 55–84.
- ⁶ **Пак там**, с. 55–84.
- ⁷ **Горин, М. М., Л. Л. Пушкова.** История России XX века. М., 2004, с. 86.
- ⁸ **Цветков, В. Ж.** Лавр Георгиевич Корнилов. – Вопросы истории, 2006. № 1, с. 55–84.
- ⁹ Белое движение. Исторические портреты. М., 2014, с. 29–31.
- ¹⁰ **Слободин, В. П.** Белое движение в годы гражданской войны в России (1917–1922 г.). Учебное пособие. М., 1996, с. 15.
- ¹¹ Белое движение. Исторические портреты, М., 2014, с. 29–30.
- ¹² **Игрицкий, Ю. И.** Гражданская война в России: императивы и ориентиры переосмысления – В: Гражданская война в России: Перекресток мнений. М., 1994, с. 55–70.
- ¹³ **Рутич, Н. Н.** Думская монархия: Статьи разных лет. С. Петербург, 1993, с. 140.
- ¹⁴ **Слободин, В. П.** Белое движение в годы гражданской войны в России (1917–1922 г.). Учебное пособие. М., 1996, с. 4.
- ¹⁵ **Пак там**, с. 19.
- ¹⁶ **Кручинин, А.** Адмирал Колчак: жизнь, подвиг, память. М., 2011, с. 272–273.
- ¹⁷ echo.msk.ru/programs/cenapobedy/1024520-echo/
- ¹⁸ **Шамбаров, В.** Белогвардейщина. Параллельная история Гражданской войны. М., 2012, с. 205.
- ¹⁹ **Стариков, Н.** Адмирал Колчак. Протоколы допроса. М., 2015, с. 215.
- ²⁰ **Рунов, В. Р.** Португальский. Легендарный Колчак. М., 2014, с. 310.
- ²¹ **Гончаренко, О. Г.** Белое движение. Поход от Тихого Дона до Тихого океана. М., 2007, с. 94–95.
- ²² **Гинс, Г. К.** Сибирь, союзники и Колчак. Поворотный момент русской истории 1918–1920 г. М., 2013, с. 239–242; в. „Сибирская речь“ (Омск), № 92/30 ноябрь 1918 г., с. 4.
- ²³ **Смолин, А. В.** Два адмирала: А. И. Непенин и А. В. Колчак в 1917 г. С. Петербург, 2012, с. 191.
- ²⁴ **Йоффе, Г. З.** Колчаковская авантюра и ее крах. М., 1983.
- ²⁵ **Белиг, А., А. Беспалов.** „Я хотел вести свой флот по пути славы и чести“ (130-летию со дня рождения адмирала А. В. Колчака). – В: Морской сборник, № 11, ноябрь 2004, с. 70.

²⁶ Суетов, Л. А. Белое дело. С. Петербург, 2000, с. 5.

²⁷ Белая Россия. Альбомъ № 1. Издание первое. Нью Йорк, 1937, с. 12.

²⁸ Цветков, В. Ж. Формирование и эволюция политической модели представительной власти в белом движении на Востоке России в 1917–1922 г. – В: Сибирь в период Гражданской войны. Материалы международной научной-практической конференции. Кемерово, 2007, с. 126.

²⁹ ДВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 922, л. 284–285.

ИСПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES:

Белая Россия. Альбомъ. № 1. Издание первое. Нью Йорк, 1937 [Belaya Rossiya. Alybom. № 1. Izdanie pervoe. Nyu York, 1937].

Белиг, А., А. Беспалов. „Я хотел вести свой флот по пути славы и чести“ (к 130-летию со дня рождения адмирала А. В. Колчака). – В: Морской сборник, № 11, ноябрь 2004 [Belig, A., A. Bepalov. „Ya hotel vesti svoiy flot po puti slavye i chesti“ (k 130-letiyu so dnya rozhdeniya admirala A. V. Kolchaka). – V: Morskoy sbornik, № 11, noyabry 2004.].

Белое движение. Исторические портреты. Москва, 2014 [Beloe dvizhenie. Istoricheskie portret. Moskva, 2014].

Гинс, Г. К. Сибирь, союзники и Колчак. Поворотный момент русской истории 1918–1920 гг. Москва, 2013 [Gins, G. K. Sibiry, soyuzniki i Kolchak. Povоротny moment russkoy istorii 1918–1920 gg. Moskva, 2013].

Гончаренко, О. Г. Белое движение. Поход от Тихого Дона до Тихого океана. Москва, 2007 [Goncharenko, O. G. Beloe dvizhenie. Pohod ot Tihogo Dona do Tihogo okeana. Moskva, 2007].

Горинов, М. М., Л. Л. Пушкова. История России XX века. Москва, 2004 [Gorinov, M. M., L. L. Pushkova. Istoriya Rossii XX veka. Moskva, 2004].

Игрицкий, Ю. И. Гражданская война в России: императивы и ориентиры переосмысления. – В: Гражданская война в России: Перекресток мнения. Москва [Igritskiy, Yu. I. Grazhdanskaya voyna v Rossii: imperativ i orientir pereosmsleniya. – V: Grazhdanskaya voyna v Rossii: Perekrestok mnenii. Moskva].

Йоффе, Г. З. Колчаковская авантюра и ее крах. М., 1983 [Yoffe, G. Z. Kolchakovskaya avantyura i ee krah. M., 1983].

Кручинин, А. Адмирал Колчак: жизнь, подвиг, память. Москва, 2011 [Kruchinin, A. Admiral Kolchak: zhizny, podvig, pamyaty. Moskva, 2011].

Рунов, В., Р. Португальский. Легендарный Колчак. Москва, 2014 [Runov, V., R. Portugalyskiy. Legendarny Kolchak. Moskva, 2014].

Рутич, Н. Н. Думская монархия: Статьи разных лет. С. Петербург, 1993 [Rutich, N. N. Dumskaya monarhiya: Statyi raznh let. S. Peterburg, 1993].

Слободин, В. П. Белое движение в годы гражданской войны в России (1917–1922 гг.). Учебное пособие. Москва, 1996 [Slobodin, V. P. Beloe dvizhenie v god grazhdanskoй voyn v Rossii (1917–1922 gg.). Uchebnoe posobie. Moskva, 1996].

Смолин, А. В. Два адмирала: А. И. Непенин и А. В. Колчак в 1917 г. С. Петербург, 2012 [Smolin, A. V. Dva admirala: A. I. Nepenin i A. V. Kolchak v 1917 g. S. Peterburg, 2012].

Стариков, Н. Адмирал Колчак. Протоколы допроса. Москва, 2015 [Starikov, N. Admiral Kolchak. Protokol doprosa. Moskva, 2015].

Стариков, Н. 1917. Разгадка „русской“ революции. С. Петербург, 2014 [Starikov, N. 1917. Razgadka „russkoy“ revolyutsii. S. Peterburg, 2014].

Суетов, Л. А. Белое дело. С. Петербург, 2000 [Suetov, L. A. Beloe delo. S. Peterburg, 2000].

Цветков, В. Ж. Лавр Георгиевич Корнилов. – Вопросы истории, № 1, 2006 [Tsvetkov, V. Zh. Lavr Georgievich Kornilov. – Vopros istorii, № 1, 2006].

Цветков, В. Ж. Формирование и эволюция политической модели представительной власти в белом движении на Востоке России в 1917–1922 г. – В: Сибирь в период Гражданской войны. Материалы международной научной-практической конференции. Кемерово, 2007 [Tsvetkov, V. Zh. Formirovanie i volyutsiya politicheskoy modeli predstavitel'noy vlasti v belom dvizhenii na Vostoke Rossii v 1917–1922 g. – V: Sibiry v period Grazhdanskoj voyn. Material mezhdunarodnoy nauchnoy-prakticheskoy konferentsii. Kemerevo, 2007].

Шамбаров, В. Белогвардещина. Параллельная история Гражданской войны. Москва, 2012 [Shambarov, V. Belogvardeshtina. Parallelnaya istoriya Grazhdanskoj voyn. Moskva, 2012].

АРХИВНИ ИЗТОЧНИЦИ

Държавен военноисторически архив (ДВИА), ф. 2, оп. 1, а.е. 61; ф. 40, оп. 2, а.е. 922 [Darzhaven voennoistoricheski arhiv (DVIA), f. 2, op. 1, a.e. 61; f. 40, op. 2, a.e. 922].

ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ

echo. msk.ru/programs/cenapobedy/ 1024520-echo/